

1980 Sonrası Değişen Medya Ortamında Gazeteci: Zanaatkâr mı, Profesyonel mi?

Selma Toktaş*

Özet

Kapitalizmin kendini yeniden yapılandığı 1980'li yıllarla birlikte Türkiye medya endüstrisinde yaşanan yapısal değişimin ardından gazeteciliğin zanaat olmaktan uzaklaşarak profesyonelleşmesi, haber üretim sürecinde yaşanan değişimler ve dolayısıyla gazeteciliğin nasıl tanımlandığı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Gazetecilerin değişen bu süreci ve yaptıkları işi nasıl tanımladıklarının ve mesleklerini icra etme sürecinde kendilerini nerede konumlandıklarının tartışıldığı bu çalışmada, 150 sendikalı, 135 sendikasız olmak üzere ulusal medyada çalışan 285 gazeteciye uygulanan anket çalışması ile farklı statü ve kurumlardaki 35 gazeteci ile yapılan derinlemesine mülakatları kapsayan alan araştırmasının sonuçlarını sunulmaktadır. Mülkiyet yapısının değişmesi ile birlikte kontrol ve denetim mekanizmalarının artması sonucu gazeteciliğin eleştirel ve yaratıcılık boyutunun iyice zayıfladığı; profesyonelleşen gazetecilik mesleğinin grup çıkarları ve iktidar/güç odakları ile bağlantılı, toplumsal sorumluluktan yoksun, yabancılaşmış ve uzmanlaşmış bir gazetecilik anlayışına dönüştüğü ve bu süreçte gazetecilerin sosyal ve ekonomik statülerinin değiştiği bu çalışmanın temel sonuçları arasında yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Değişen medya ortamı, gazeteci, gazetecilik mesleği, profesyonellik, gazetecilerin sosyo-ekonomik statüleri.

Journalist In The Post-1980 Mediascape: Craftman or Professional?

Abstract

The subject matter of this study is the conception of journalism which has become profession instead of craft among the journalists in the post-1980s mediascape in Turkey. This study reveals the changes in journalism practice after the neo-liberal policy implications during the 1980s and ask the question that who journalist is. In order to acquire in-depth data, the study analyzes 35 interviews with journalists who occupy posts such as editors, chief editors or managers. The major result of a field study consisting of a survey of 285 journalists is that with the changing of ownership system and increasing managerial control, opportunities for independent judgment and creativity have reduced, alienation has increased. In addition journalism suffered from a lack of social responsibility and the economic and social status of journalists changed significantly.

Keywords: New mediascape, journalist, journalism, professionalism, the social and economic status of journalists.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi; Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü.

Giriş¹

Zanaatkâr denilince akla hemen şöyle bir görüntü gelir: Bir marangoz dükkânını penceresinden gözetlediğinizde, içeride, çevresinde çırakları ve aletleri olan yaşlı bir adamı görürsünüz. Burada bir düzen hakimdir, sandalyelerin belli bir kısmı dikkatlice kümelenmiştir, odayı ahşap yongalarının kokusu doldurmuştur; marangoz kakma işi mobilyasına bir çentik daha atmak için tezgahının üzerine eğilmiştir. Dükkân yolun aşağısındaki bir mobilya fabrikasının tehdidi altındadır.²

Sennett'in aktardığı yukarıdaki görüntüden hareketle, tıpkı marangoz dükkânını tehdit eden mobilya fabrikası gibi, 1980'li yıllarla birlikte Bab-ı Alfî'yi de yeni ve lüks mekanlarda çalışma olanağı sunan İkitelli'deki medya plazaları tehdit etmeye başladı. 1980'lere dek gazeteci kökenli patronların sahipliğindeki gazetelerin haber merkezlerinde, muhabirden genel yayın yönetmenine kadar her aşamadaki gazetecinin üretim sürecinde birlikte hareket ettiği ve Gülseren Adaklı'nın deyiimiyle, basın endüstrisinde “zanaat benzeri” (*artisan-like*)³ üretim ilişkilerinin süregeldiği bir yapılanma söz konusuydu. Ancak bu görüntü zamanla değişmeye başladı. Peki, bu görüntünün değişmesine neden olan temel dinamik neydi?

Neoliberal politikaların uygulanmaya başlamasının yanı sıra yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanılmasıyla birlikte 1980'li yıllar, tüm dünyada yeni bir dönemin başlangıcını imler hâle gelmiştir. Türkiye'de de 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül darbesiyle birlikte hayata geçirilen neoliberal politikalar ile şekillenen medya sektörünün yeni yapısı belirginleştikçe, kültürel bir pratik olarak gazetecilik mesleği de değişen çalışma anlayışı ve piyasa ekonomisinin oluşturduğu yeni yapı içerisinde önemli değişiklikler geçirmiştir. Buradan hareketle, Türkiye'de yeni medya ortamında gazeteciliğin nasıl bir dönüşüm geçirdiği, gazeteciliğin zanaat olmaktan uzaklaşarak nasıl profesyonelleştiği, gazetecilerin yaptıkları işi nasıl tanımladıkları ve mesleklerini icra etme sürecinde kendilerini nerede konumlandıkları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1 Bu metin, 3-6 Eylül 2009 tarihleri arasında Karaburun ve Mordoğan'da gerçekleştirilen '80'den Sonra' başlıklı 3. Karaburun Bilim Kongresi'nde sunulan “1980 Sonrası Değişen Medya Ortamında Değişen Gazeteci/Gazetecilik” başlıklı çalışmanın genişletilmiş halidir.

2 Richard Sennett (2009). *Zanaatkâr*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 31.

3 Adaklı, Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren “zanaat benzeri” (*artisan like*) üretim ilişkilerinden “fabrika benzeri” (*factory like*) üretim ilişkilerine geçilmeye başladığını ve 1980'lerden sonra küreselleşme ile birlikte medya sektörünün endüstrileşmeye, gazetecilerin de profesyonelleşmeye başladığını söylemektedir. Bkz. Gülseren Adaklı (2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi, Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya, s.13.

1950’lerde endüstrileşmeye başlayan Türkiye basını, özellikle 1980’lerden itibaren sanayi, finans ve diğer sektörler ile ortak işleyişi olan bir güç ve iktidar alanı haline gelmiştir. Başka bir deyişle, medyanın yeni yapısı Raşit Kaya’nın ifadesiyle, “medya-sermaye-devlet sacayağını oluşturacak biçimde yeniden inşa edilmiştir.”⁴ Asıl amacı haber ve bilgi aktarımı olan “geleneksel medya yapısı”, gazetecilikle hiçbir ilgisi bulunmayan ticaret ve sanayi burjuvazisinin sahipliğinin gündeme gelmesiyle birlikte hem yatay hem dikey hem de çapraz tekelleşmenin gerçekleştiği yeni bir yapıya bürünmüştür.⁵ Ulusal ve uluslararası alanda büyük sermayenin bu alana girmesiyle birlikte medya tekellerinin ortaya çıkmasının yanı sıra gazetecilik mesleğinin icra ediliş biçiminin değişime uğraması da bu alanda yaşanan yapısal dönüşümün temel sonuçları arasında ön plana çıkmaktadır. Görece geleneksel etik kodlara bağlı olarak yapılan gazetecilik mesleği, pazara hizmet etmek amacıyla yeniden tanımlanmıştır. Medya kuruluşlarının her geçen gün “etik ilkelere” vurgularının artmasına ve yayıncılık ilkelerini yeniden tanımlayarak bu ilkeler çerçevesinde habercilik yaptıklarına dair reklamlar yayınlama(t)malarına rağmen gazetecilik, yorumlara dayalı ve taraf olmaya dönük yeni etik kodlarla icra edilmektedir.⁶ Dolayısıyla mesleğin icra ediliş sürecindeki bu dönüşüm, gazeteciye doğrudan etkilemektedir. Başka bir deyişle, Atilla Özsever’in söylediği gibi, “geleneksel gazetecilik neredeyse yok olmuş ve holding sahibi medya patronlarının çıkarlarına hizmet eden, bu misyonunu yerine getirirken siyasi iktidarla ve bürokrasiyle olan bağlarını da ihmal etmeyen gazeteci kavramı ortaya çıkmıştır.”⁷ Kuşkusuz bütün bunlar mesleğin örgütlenme biçimi kadar çalışanlar arasındaki ilişkiyi ve emek pazarının yapısını da etkilemektedir. Diğer sektörlerde olduğu gibi, medya sektöründe de emek sürecinde gerçekleşen değişiklikler, bir

4 A. Raşit Kaya (2009). *İktidar Yumağı: Medya – Sermaye – Devlet*, Ankara: İmge, s. 10. Medya sektöründe yaşanan dönüşüme ilişkin kapsamlı bilgi için ayrıca bkz. Graham Murdock (1980). “Class, Power, and the Press: Problems of Conceptualisation and Evidence”, Harry Christian (der.). *The Sociology of Journalism and the Press* (Sociolog Review #29), Keele: University of Keele Press içinde s. 37-70; Raşit Kaya (1999). “Türkiye’de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi ve İdeoloji Gereksinimi”, *Türk-İş Yıllığı* 99, s. 633-660; Ben Bagdikian (2004). *The New Media Monopoly*, Boston: Beacon Press; Adaklı (2006); Mark Deuze (2008). “Understanding Journalism as Newswork: How It Changes, and How It Remains the Same”, *Communication and Culture*, C.5, S.2, s.4-23, http://www.westminster.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0006/20022/WPCC-Vol5-No2-Mark_Deuze.pdf (Erişim tarihi: 13.10.2008)

5 Bagdikian, 2004 yılında yeni baskısını yaptığı *The New Media Monopoly* adlı kitabının önsözünde kendi kitabında yaptığı güncellemelerin altını çizerek medya sektöründe sahiplik sisteminin genel yapısını ortaya koymaktadır. Bagdikian, kitabının 1998 yılında yayımlanan ilk baskısının önsözünde Amerika’daki medya sektörünü 50 şirketin paylaştığını belirtmiştir. Aradan 6 yıl geçtikten sonra kitabının yeni baskısında bu durumu ironik bir biçimde ele alarak artık medya sektörünün sadece 5 şirketin elinde olduğunu göstermektedir. Bkz. Bagdikian (2006).

6 Adaklı (2006) s. 291-295.

7 Atilla Özsever (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge, s. 149.

yandan çalışanların üretim sürecine yabancılaşmasına, diğer yandan da işgücünün niteliksizleşmesine ve işin değersizleşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, Karl Marx, Harry Braverman ve Michael Burawoy'un emek süreci teorilerine başvurarak, bu sürecin gazeteciler tarafından nasıl değerlendirildiğinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Türkiye medya endüstrisine ilişkin çalışmalara bakıldığında bu sürece yönelik yapılan analizler ve çalışmalar, literatür içerisinde önemli bir yer tutmaktadır; ancak konuya emek süreçleri kapsamında yaklaşan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Aynı şekilde, emek çalışmalarına bakıldığında medya endüstrisinin ihmal edilen bir alan olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, ampirik verilere dayanarak literatürdeki bu eksikliği giderme çabasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Medya, kurumsal yapısı ve üretim örgütlenmesi ile genel ekonomik yapı içerisinde önemli bir endüstri olarak yer almaktadır. Türkiye'de büyük çoğunluğu, yayıncılık alanının dışında yer alan ve farklı iş kollarından gelen sermaye grupları, diğer endüstrilerle karşılaştırıldığında çok da kârlı sayılamayacak bir alan olan medyaya yönelmişlerdir.⁸ Özellikle son yıllarda Türkiye mediasında yaşanan dönüşüm ve özellikle bu alanın çok da kârlı bir sektör olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu alana yönelimin, ticari bir çıkar sağlamanın yanı sıra sermayenin iktidar ile ilişki kurma isteğinin bir sonucu olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla bu sektörün asıl önemi, bağlı bulunduğu grubun etkinlik gösterdiği diğer sektörlerle bağlantılı olarak önemli bir üretim alanı haline gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu da gazeteciliğin icra edilmiş sürecini değiştirerek, gazetecinin görevlerinin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Bunun için de bu çalışma, temel olarak "Değişen medya ortamında gazeteciler yaptıkları işi nasıl tanımlamaktadır ve mesleklerini icra etme sürecinde kendilerini nerede konumlandırmaktadır?" sorusundan hareket etmektedir. Çalışma, ayrıca şu sorulara da cevap aramaktadır: Medya sektörünün dönüşüme uğramasıyla birlikte gazetecilik mesleği nasıl bir değişim geçirmiştir? 1980'li yıllarla birlikte gazetecilerin toplumsal ve ekonomik statülerinde yaşanan değişimler nelerdir? Bu değişimler nerelerde karşımıza çıkmaktadır? Zanaatkâr kimdir ve gazetecilik bir zanaat olarak değerlendirilebilir mi? Gazeteciliğin profesyonelleşmesi ne anlama gelmektedir? Güvencesiz çalışma koşullarının gazetecilik mesleği üzerinde yarattığı etkiler nelerdir?

8 Doğan Holding'in 1 Ocak – 30 Haziran 2010 dönemi faaliyet raporuna bakıldığında medya sektörünün diğer yıllara göre satış gelirlerinde yüzde 13 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Ancak grubun satış gelirleri toplamının yüzde 24'ünün medya yatırımlarından, yüzde 74'ünün ise enerji yatırımlarından oluştuğu ve medya grubu giderlerinin de oldukça yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda medya sektörünün diğer alanlara göre daha az kârlı bir alan olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. http://www.doganholding.com.tr/yatirimci-iliskileri/_pdf/faaliyet_raporlari/faaliyet_2010_2.pdf (Erişim tarihi: 15.10.2010).

Bu bağlamda, gazetecilik mesleğinin dönüşümüne ilişkin bir değerlendirme olarak nitelendirilebilecek bu çalışma, 150 sendikalı, 135 sendikasız olmak üzere ulusal medyada çalışan 285 gazeteciye uygulanan anket çalışması ile farklı statü ve kurumlardaki 35 gazeteci ile yapılan derinlemesine mülakatları kapsayan alan araştırmasının⁹ sonuçlarını sunmaktadır. Anket çalışması 10 Haziran – 10 Temmuz 2008 tarihleri arasında yaygın medya gruplarına bağlı olarak faaliyet gösteren gazete ve televizyon kuruluşları ile iki haber ajansının haber merkezinde çalışan muhabir, editör, haber müdürü, foto muhabiri ve kameraman gibi farklı görevlerde bulunan gazetecilerle gerçekleştirilmiştir. Anket, gazetecilere farklı teknikler kullanılarak uygulanmıştır. Çoğunluğu yüz yüze cevaplamıştır. Gündem yoğunluğu nedeniyle o sırada anketi cevaplayamayan gazetecilerin bir kısmına anket formu bırakılıp daha sonra toplanmıştır. Bir kısmına da (50 gazeteci) soru formu e-posta aracılığı ile ulaştırılarak uygulanmıştır. Ayrıca muhabir, kameraman, editör, genel yayın yönetmeni, hukuk danışmanı, sendika temsilcisi, köşe yazarı ve akademisyen gibi geniş bir istihdam yelpazesinden 35 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmanın 1980 sonrasındaki çözülmeyi esas alıyor olması dolayısıyla 1980 öncesinde nasıl bir basın ortamı olduğuna bakmak çalışma açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla görüşme yapılanlar arasında 1980 öncesini de bire bir deneyimleyen gazeteciler yer almaktadır. Görüşme yapılan isimler daha önceden belirlenmiş olmasına rağmen, görüşülen kişiler konuyla ilgili başka isimlere de yönlendirmiştir. Görüşmelerin bir kısmı 2005 yılında yapılmıştır; ancak 28 mülakat anketlerle eş zamanlı olarak 10 Haziran – 20 Temmuz arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ise alan araştırmasının sadece gazetecilik mesleğinin dönüşümüne ilişkin bölümünden yararlanılmıştır. Gerek anket çalışmasına katılan gerekse derinlemesine mülakat yapılan gazetecilere isimlerinin gizli tutulacağına dair söz verildiği için çalışmada bakış açılarını anlamak için sadece çalıştıkları kurumlara –yine isimleri açıklanmadan- ve konularına dair bilgi verilmiştir.

Küreselleşme Sürecinde Değişen Gazetecilik

İktisadi ve siyasi politikaların değişmesi¹⁰, teknolojik yeniliklerle birlikte

9 Söz konusu alan araştırması Orta Doğu Teknik Üniversitesi Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans programında yazmış olduğum *The Unionization (Problems) Conceived By Journalists In The Post-1980 Mediascape In Turkey (1980 Sonrası Türkiye Medya Ortamında Gazetecilerin Sendika Algısı)* başlıklı yüksek lisans tez çalışmam kapsamında gerçekleştirilmiştir.

10 Refah devletinin çökmesi ve ardından kapitalizmin alternatifsiz bir dünya düzeni konumuna gelmesiyle birlikte iktisadi ve siyasi politikalar, küresel çıkarlar doğrultusunda yeniden belirlendi. Yeni dünya düzenine ilişkin detaylı tartışma için bkz. Irvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak (der.) (1990). *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları; Jeremy Waddington (1999). “Situating Labour Within The Globalization Debate”, Jeremy Waddington (der.). *Globalization and Patterns of Labour Resistance*, Londra: Mansell içinde s.1-29; Paul Edwards ve Tony Elger (1999). “National States and the Regulation of Labour in the Global Economy:

farklı sektörlerdeki sermayedarların medya alanına girmesi ve özellikle 1990'lı yıllarla birlikte özel televizyonların yayına başlaması artık yeni bir dönemin, Kaya'nın deyimiyle, "basından medyaya" geçişin en önemli işareti olarak değerlendirilmektedir.¹¹ Türkiye'deki medya ortamının yeniden yapılanması sonucunda, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında devlet tekelinin kaldırılmasıyla başlayan süreci, basın dışı büyük sermayenin bu sektöre girmesi ve beraberinde medya içerikleri ile gazetecilik anlayışındaki önemli değişimler izlemiştir. Bu sürecin sonunda Bab-ı Ali'deki geleneksel gazeteciliğin dönüşümü endüstrileşen medya plazalarına¹² geçişin ardından iyice derinleşmiştir. Geleneksel basın anlayışının aksine "basından medyaya" geçişle birlikte şirket yönetimini esas alan ilkelerin benimsendiği yeni bir yönetim ve yöneticilik anlayışı gündeme gelmiştir. Adaklı'nın işaret ettiği gibi "artık yazı işleri ile kaynaşmış, çıkar ve kâr merkezli bir medya planlaması" söz konusudur.¹³ Kuşkusuz bu durum, gazetecilerin mesleklerini icra etme biçimlerini de etkilemektedir. Gazeteciler, 1980'lere gelinceye dek üretim sürecinde çoğunlukla aktif bir role sahipken, mesleğin dönüşümü ile birlikte pasif konuma yerleştirilmişlerdir. Bu süreç öylesine içselleştirilmiştir ki, genel yayın yönetmenlerinden muhabirlere dek gazetecilerin önemli bir bölümü üretim sürecinde pasif değil, aksine aktif bir konumda bulduklarını söylemektedir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde bazı gazeteciler de haber üretim sürecindeki pasif konumlarını mesleğin doğası olarak nitelendirmektedir. Bu durum, Braverman'ın üretim sürecinin tasarlanması (*conception*) ve uygulanması (*execution*) süreçlerinin birbirinden ayrıldığına ve çalışanların işin tasarlanması sürecinde geri planda bırakıldığına dair vurgusuna denk düşmektedir. Braverman'a göre özellikle yeni iletişim teknolojilerinin çalışma yaşamına girmesiyle birlikte emek sürecinin tasarlanması ve uygulanması birbirinden ayrılmıştır. Böylelikle sermaye, üretim sürecinin tasarlanmasını ve dolayısıyla kontrolünü tamamen ele geçirmiştir.¹⁴ Çalışmanın temel odağı olan haber üretim sürecine bakıldığında ortaya çıkan tablo, Braverman'ın tezi

An Introduction", (der.). Paul Edwards and Tony Elger, *The Global Economy National States, The Regulation of Labour*, Londra: Mansell içinde s.1-42; Tefvik Çavdar (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi I ve II. Cilt*, Ankara: İmge; Korkut Boratav (2004). *Yeni Dünya Düzeni Nereye?*, Ankara: İmge.

11 Kaya (1999) s. 633.

12 1980'li yıllarla birlikte medya sektörüne hâkim olan yeni sahiplik yapısının göstergelerinden biri de, medyanın Bab-ı Ali'den İstanbul'un Bağcılar, İkitelli, Güneşli gibi varoş semtlerinde inşa edilen yeni mekânlara taşınmasıdır. Bilgin Grubu İkitelli'ye, Doğan Grubu gazetelerinden Hürriyet gazetesi Güneşli'ye ve Milliyet'in plazası ise Bağcılar'da inşa edilen lüks mekânlara taşınmıştır. Bab-ı Ali'den İkitelli'ye gerçekleşen yolculuğun arka planında yatan yeni medya sahipliğinin ekonomi-politiğine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Tuncel (1994). "Bab-ı Ali'den İkitelli'ye", Birikim. S.64, s. 33-38.

13 Adaklı (2006) s. 294.

14 Harry Braverman (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*, New York: Monthly Review Press, s. 35.

ile örtüşmektedir. Genel yayın yönetmeni ve üst düzey editoryal kadro gibi yönetimin üst kademesinde bulunan gazeteciler, üretim sürecini tasarlarlarken, muhabir¹⁵, kameraman, foto muhabiri ya da kurgucular gibi alt kadro ise işin sadece uygulanmasına yönelik sürece dahil olmaktadır. Çalışma kapsamında ankete katılan gazetecilerin üretim sürecinde söz sahibi olup olmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevap, bu durumu destekler niteliktedir. Muhabir, foto muhabiri ve kameraman gibi üretim sürecinin alt kademesinde yer alan gazetecilerin sadece yüzde 21'i üretim sürecinde söz sahibi olduğunu söylemektedir. Yüzde 26.2'si hiçbir zaman söz sahibi olmadıklarını söylerken, yüzde 52.8 gibi önemli bir kesim ise üretim sürecinde bazen söz sahibi olduğunu dile getirmektedir. Deneyimli bir gazete muhabiri üretim sürecine dahil olabilmek için verdiği mücadeleyi şöyle anlatmaktadır:

Patron ne derse o oluyor artık. Önceden Milliyet'in altında "halkın gazetesi" yazardı. Yok artık öyle bir şey. Yani o zaman da yoktu ama bir şekilde bir bağıntı kurulabiliyordu. Artık patronun gazetesi. "Bugün patron için ne yaptın" diye yazılabilir o gazetelerin tepesine, logoların altına ya da üstüne fark etmez. Tabii herkesin ezberi bozuldu. Haber yapıyorsunuz, patron istemiyor, yönetim istemiyor. Olmayınca da olmuyor. Söz sahibi değilsiniz. Ben de mücadelemi başka mecralarda yayınlayarak veriyorum. "Benim gazetem zaten kullanmaz" diye haberi yapmamak doğru bir anlayış değil. Ama maalesef artık böyle (10 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Mesleğe yeni başlayanların bir kısmı sürecin çok da farkında değilken, bir kısmı da üretim sürecindeki pasif konumlarından rahatsız olmaktadır. 6 yıl içerisinde üç farklı televizyon kanalında muhabirlik yapan bir muhabir ise aslında farkında olmadan belirli sınırlar içerisinde mesleklerini icra ettiklerini anlatmaktadır:

Başka mesleklerde kendin de, ürettiklerin de çoğu zaman bir değer. Ancak bu sektörde gelen stajyerler de belli bir süre sonra benim yaptığım işi yapabiliyor. Herkes bir şekilde haber yazmayı becerebiliyor. Çok zor değil. Sınırlarınız zaten çizili, tek yapmanız gereken sınırın dışına çıkmamak. İşiniz bu kadar basit ama yiten çok şey var. Santıyorsunuz ki, siz de bir şeyler katabilirsiniz ama

15 Burada muhabirlerin üretim sürecinin alt kademesinde yer aldığı söylenirken daha çok yönetimin vazgeçilmez olarak görmediği; 212 sayılı yasaya tabi olarak çalıştırılmayan ya da 212 sayılı yasaya tabi olsa da çalışma koşulları çok iyi olmayan; donanımsız ya da donanımlı olsa da deneyimi çok fazla olmayan ve özellikle ucuz emek gücüyle çalıştırılan ya da ortalama ücretler alan muhabirler kastedilmektedir. Dolayısıyla yönetimin vazgeçilmez olarak nitelendirdiği; kaynaklarla çok iyi ilişkileri olan; oldukça yüksek maaşlar alan muhabirlerin varlığı göz ardı edilmemiştir.

söyledikleriniz hiçbir bir anlam ifade etmiyor. Çoğu zaman bunun farkında bile değilsiniz. Sınırları kendinizin çizdiğinizi sanıyorsunuz ama oysa hareket alanınız önceden belirlenmiş. Bazen de oyunu kuralına göre oynamak kolay geliyor. Ben bu işe başladıktan sonra duruşumu kaybettim. Bu işi neden yapıyorum? Çünkü bu işi seviyorum. Ama bir yandan da yapabileceğim tek iyi iş bu. Bunun da ne kadar iyi olduğu ortada (20 Temmuz 2008 tarihli görüşme).

Michael Burawoy, “kapitalizmin erken dönemlerinde baskının rızadan üstün olduğu despotik rejimlerin, yerlerini, artık rızanın baskıya üstün geldiği ‘hegemonik fabrika rejimleri’ne bıraktığını” söylemektedir.¹⁶ Bir hizmet sektörü olan medya sektöründe süregelen çalışma ilişkilerinde de Burawoy’un sanayi sektörü için kullandığı “hegemonik fabrika rejimi” kavramına denk düşen bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Sermayedarlar ilk olarak yönetimin üst kademesinde bulunan gazetecilerde ve dolaylı olarak muhabir, kameraman ve foto muhabiri gibi üretim sürecinin tabanını oluşturan kesimde rıza üreterek, onları edilgen bir konuma yerleştirmektedirler. Bunun içindir ki, liberal “editöryal bağımsızlık” savunucuları sermayenin etkisini inkâr ederek, mülkiyet ve kontrolün birbirinden ayrıldığına, dolayısıyla sermayenin medya üzerindeki kontrolünü yitirdiğine vurgu yapan “yönetimsel devrim” (*managerial revolution*)¹⁷ tezini savunmaktadırlar. Bütün yapı içerisinde gazete ve televizyon yöneticileri de mülkiyet sahipleri kadar önemli bir yere sahiptirler. Böylelikle mülkiyet sahiplerinin geri planda, yöneticilerin ise ön planda olduğu bir yapılanma, “bağımsızlık” yanılması güçlendirmektedir. Bunun için de “genel yayın yönetmenleri, medya kuruluşlarında oluşturulan farklı kurullarda yer alarak yayınların işletme yönetimince belirlenen pazar stratejilerine göre yürütülmesinden sorumlu tutulmaktadır.”¹⁸ Bu durum, medya kuruluşlarının belli bir pazar stratejisine göre habercilik yaptığını ortaya koymaktadır. Ancak yönetici statüsündeki çoğu gazeteci bu durumun aksini söyleyerek “yönetimsel devrim” tezini savunmaktadır. Doğan Grubu’na bağlı bir gazetenin daha

16 Michael Burawoy (1985). *The Politics of Production: Factory Regimes Under Capitalism and Socialism*, New York: Verso, s. 126. İleri kapitalizm döneminde despotik rejimden hegemonik rejime geçiş sürecine ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Burawoy (1985) s. 122-155.

17 James Burnham’ın “yönetimsel devrim” tezi liberal kuramın “özgür basın” tezinin temel dayanaklarından biridir. “*The Managerial Revolution*” (Yönetimsel Devrim) kitabında tezinin temel dayanaklarını ortaya koyan Burnham, Troçkist-Marksist gelenekten gelen ama Marx’ı eleştiren bir yazardır. Daha sonra CIA ajanı olduğu ortaya çıkmıştır. Burnham’ın bu tezini savunanlara göre kontrol ve mülkiyet birbirinden ayrılmıştır. Yani şirketler artık iyice büyüdüğü ve sermaye hisse senetleri yoluyla dağıtıldığı için mülkiyet ve kontrolün doğası değişmiştir. Profesyonel yöneticiler de mülkiyet sahipleri kadar güce sahip olmuşlardır. Bunun içindir ki, Bottomore’a göre, üst yöneticilerle sermayedarlar arasında kopuk bir ilişkinin olduğu söylenemez. “Yönetimsel devrim” tezine ilişkin detaylı bilgi ve eleştirel bir perspektif için bkz. Tom B. Bottomore (1964). *Elites and Society*, England: Pelican Books; Adaklı (2006) s. 65-90.

18 Kaya (1999) s. 645.

önceki genel yayın yönetmenlerinden biri, görevini sürdürdüğü sırada editoryal bağımsızlığın var olduğunu şöyle savunmaktadır:

Aydın Doğan'ın devletten aldığı bir kuruş para yok. 10 yıldan beri vergi şampiyonu. Okullar açıyor, para kaçırıyor, şirketleri halka açık. İstihdam sağlıyor ve gazetelere de karışmıyor. Ben genel yayın yönetmeniyim burada. Şimdi diyorlar ki, Aydın Doğan oturmuş "sen şöyle, sen böyle yayın politikası uygulayacaksın" diyor. Bizler de birer kukla. Gelin sabah toplantılarına katılın, görün. Bu masanın etrafında 9 kişi var. Kürt var, Alevi var, AKP karşıtı var, AKP'li var. Bunlar yapıyorlar gazeteyi. Her seferinde senaryolar üretiliyor. Yayın politikalarına bakın, anlayın (1 Haziran 2005 tarihli görüşme).

Bu görüş, patronların, genel yayın yönetmenlerine nasıl bir politika izleyecekleri konusunda herhangi bir telinde bulunmalarına gerek olmadığını, dolayısıyla üst düzeydeki yöneticilerde bağımsızlık yanlısamasının olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde yöneticilerin var olduğunu söylediği "bağımsızlık" ilkesinin, aslında var olmadığı ve yeni sistemin, gazetecilerin en çok aydın kimliğini törpülediği düşüncesi ağırlıklı olarak yer almaktadır. Her iki dönemi deneyimleyen bir gazeteci, iki yapı arasındaki farkı, 212 sayılı yasanın çıktığı dönemde verilen mücadele üzerinden şöyle anlatmaktadır:

212 sayılı yasa gazetecilere düşünce özgürlüğü bakımından çok ileri haklar getirdiği için işverenler bu yasaya karşı çıktılar. Tepki göstererek 3 gün boyunca gazete çıkarmadılar. Bunun üzerine gazeteyi 3 gün sendika çıkardı. Burada dikkati çeken önemli bir nokta var ki, sendikanın yönetim kadrosu ve direnişi yapan kadrosu gazetelerin yazı işleri müdürleri, genel yayın müdürleri ve köşe yazarlarıydı. Üç gün sonra gazeteler tekrar basıldığında Ali Ulvi birinci sayfada patronları hicveden bir karikatür çizdi. Bu karikatür, gazetenin birinci sayfasına kocaman konuyor. Altına da bir not düşülüyor: "Arkadaşımızın gazetecilik hakkı ve özgürlüğü çerçevesinde aleyhimize olan bu karikatürü yayınlıyoruz". Karikatürde patronla alay ediliyor olsa da aklının ucundan bile geçmiyor patronun bu karikatürü sansürlemek. Yani bugün düşünilemeyecek bir aydın kişinin, gazetecinin özgürlüğünü algılaması söz konusu (6 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Diğer sektörlerde olduğu gibi medyada da yaşanan yapısal dönüşüm dolayısıyla o günlere dek süregelen gazeteciliğin geleneksel mesleki ilkelerinde de dönüşüm yaşandı ve gazetecilik “profesyonelleşme”¹⁹ yönünde atılan adımlar sonucu grup çıkarları ve güç odakları ile bağlantılı meslek haline geldi.²⁰

Bir Profesyonel Olarak Değişen Gazeteci Profili

Geleneksel işletmeler olan gazeteler, hızla büyük sermayenin eline geçerek, grup çıkarları odaklı çalışan işletmeler haline dönüşürken, gazeteci de bu işletmelerin çıkarlarına hizmet eden “profesyonel” olarak yeni yapıdaki yerini almıştır. Editöryal kadronun matbaa çalışanlarından ayrılmasıyla başlayan profesyonelleşme süreci, ilk başlarda gazetecilere statü sağlayan bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Ancak daha sonra bu adımın, 20. yy gazeteciliğinde yönetimin egemenliğinin temel kaynağı olduğu ortaya çıkmıştır.²¹

Karşılaştırmayı daha iyi yapabilmek ve bugünkü yapıyı daha net görebilmek için günümüzde sayısı çok az olan ve zanaatkâr olarak nitelendirilebilecek gazetecinin kim olduğuna bakmak gerekmektedir. C. Wright Mills zanaatkârı şöyle tanımlıyor: “Zanaat duygusu taşıyan bir emekçi, kendi içinde yer aldığı ve kendisi için yaptığı bir işle ilgilenir; yaptığı işten duyduğu memnuniyetler kendi ödülleri. Gündelik emeğin ayrıntıları ortaya konulan ürünle bağlantısını işçinin zihninde kurar, beceri iş sürecinde gelişir, iş de deney yapma özgürlüğüyle bağlantılıdır.”²² Mills’in bu tanımı Marx’ın Grundrisse’de tanımladığı zanaatkâr ile örtüşmektedir. Marx, zanaatkârlığı “biçim verici faaliyet” olarak tanımlamıştır.²³ Haber üretim sürecinde düşünsel faaliyetten uzaklaşarak sadece belli sınırlar içerisinde mesleklerini icra eden gazeteciler, “zanaatkâr” olmaktan uzaklaşarak, işin doğasını yerine getiren birer “profesyonel” haline gelmişlerdir. Artık yaptıkları işin ödülleri kendi memnuniyetlerinden çok, bağlı buldukları medya grubunun memnuniyetine bağlı olmaktadır.

Gazetecilerin habercilikten uzaklaşarak adeta birer “haber satıcısı” olarak algılanmaya başlamasıyla birlikte etik ilkelere yönelik ilgi ve algıları da bu

19 Profesyonelleşme kavramı bir konuda uzmanlaşma, gerekli donanımına sahip olma ve yeterliliğe ulaşma gibi olumlu özelliklere denk düşse de, bu kavram, bu çalışmada bütün bu gereklilik ve yeterlilikleri bir araya getirirken şirket çıkarlarına hizmet etmek amacıyla vasıfsızlaşmaya yol açan ve süreci olumsuzlayan bir kavrama denk düşmektedir.

20 Türkiye’de gazetecilik mesleğinin profesyonelleştigiğine ilişkin yürütülen tartışmalar için ayrıca bkz. Doğan Tılıç (1998). *Utanyorum Ama Gazeteciylim*, İstanbul: İletişim; Kaya (1999); Adaklı (2006).

21 Hanno Hardt (1998). *Interactions: Critical Studies in Communication, Media, and Journalism*, USA: Rowman & Littlefield Publishers, s. 203.

22 Aktaran Sennett (2009) s. 42.

23 Aktaran Sennett (2009) s. 45.

yönde değişmiştir. Bu durum, gazetecileri gerçeğin arayıcısı mı yoksa “pazarın hizmetçisi” mi olmaları gerektiği konusunda ikileme düşürmektedir. Bu da gazetecinin kim olduğuna, gazeteciliğin de ne ve kim için icra edildiğine yönelik tartışmaları beraberinde getirmektedir.²⁴

Anket çalışması kapsamında “Gazeteci kimdir?” sorusuna verilen cevaplar derlendiğinde Deuze’un²⁵ de altını çizdiği “kamu hizmeti gazeteciliği, nesnellik, özerklik” gibi gazetecilik değerlerine vurgu yapan bir tanım ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla ideal olana yönelik bir vurgu olduğunu söylemek mümkündür. İçlerinden sadece birkaç gazeteci, gazeteciyi egemen sınıfın çıkarını koruyan bir manipülasyon aracı olarak tanımlamıştır. Bunun yanı sıra gazeteciyi, “habercilik mesleğinden para kazanan kişi” olarak tanımlayanların sayısı da oldukça fazladır. Ankete katılanların yüzde 37.16’sı gazeteciyi “kamu yararını gözeterek mesleğini icra eden kişi” olarak, yüzde 31.9 gazeteci ise “mesleğini icra ederek para kazanan kişi” olarak değerlendirmiştir. Gazetecinin “egemen sınıfın çıkarlarını koruyan ve üreten kişi” olduğunu söyleyenler ise sadece yüzde 3’lük bir kesimi oluşturmaktadır.

Gazeteciler, kendilerinin etik ilkelere bağımlı kalarak ellerinden geleni yaptıklarını düşünmektedirler. Gerek derinlemesine mülakatlarda gerekse de anketlerde verilen cevaplarda ve anketin uygulaması sırasında yapılan konuşmalarda gazeteciler, kendilerini dışarıda tutarak mesleğin temel eksikliklerine değinmişlerdir. Bu nedenle kendilerine yönelik soruları cevaplarken ideal olana vurgu yapsalar da, başkalarının haberlerini izlerken rahatsız oldukları hususları kolayca aktardıkları görülmektedir. Gazetecilerin yüzde 35’i başkalarının haberlerini izlerken haberlerdeki taraflılıktan rahatsız olduğunu söylerken, yüzde 26.3’ü de kanıtı dayanmayan haberlerin onları rahatsız ettiğini ifade etmektedir. Bu değerlendirmeler temel alınarak aslında gazeteciyi esas olarak nasıl tanımladıklarını ortaya koymak mümkündür.

Anket çalışmasının sonucunda elde edilen bu sonuçları, derinlemesine görüşmeler de desteklemektedir. Görüşme yapılan gazeteciler, 1980 öncesi icra edilen gazeteciliği düşündüklerinde sokakta toplumla iç içe olan ve dolayısıyla daha “sahici” bir gazeteciliğin söz konusu olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle bugün klasik habercilik ve gazetecilik anlayışının temel prensiplerinden

24 Tony Harcup (2002). “Journalists and Ethics: the Quest for a Collective Voice”, *Journalism Studies* C.3, S.1, s.101-114, <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t71339393>, (Erişim tarihi: 04.03.2008).

25 Mark Deuze (2005). “What is Journalism?: Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered”, *Journalism* C.6, S.4, s. 444-447, <http://jou.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/4/442> (Erişim tarihi: 04.03.2008).

artık uzaklaştığımızın da altını çizmektedirler. Bir televizyon kanalında çalışan deneyimli muhabirlerden biri 1980 sonrası değişen süreci şöyle anlatmaktadır:

Türkiye’de özellikle 1980 yılından bu yana, gelişen ve son yıllarda kendi kimliğini bulmuş ve gelenekselleşmeye başlayan “pijamalı gazetecilik” diye isimlendirebildiğimiz medya anlayışı gündeme geldi. Biliyorsunuz ki, gerçek anlamda gazetecilik pahalı bir iştir; ancak, “pijamalı gazetecilik”, az sayıda elemanla, hiçbir muhabirlik ve gazetecilik becerisi ortaya koymadan, yaygın medyada yayımlanan veya ajanslardan gelen haberlere “takla attırıp”, sansasyonel başlıklar atarak oturduğumuz yerden yapılan gazetecilik anlamına geliyor. Öyle ki, karşımıza deformasyona uğramış bir gazetecilik mesleği çıkıyor (1 Temmuz 2008 tarihli görüşme).

Gazetecilik, artık eskiye göre daha çok haber merkezinde masa başından yapılan bir meslek haline gelmiştir. Bu da gazetecilerin sadece bina içinde sosyalleşmelerine ve dolayısıyla çok yönlü bir çalışma ile tek yönlü bir bakış açısından bakmalarına neden olmaktadır.²⁶ Şehirden uzak binalarda haber üretiminin onları mesleğin odağından uzaklaştırdığını söyleyen bir gazeteci, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

İstanbul’da ekmek 1 milyon lira oldu. Gramajı azıcık arttı, fiyatı 2 katına çıktı. Şimdi ben biliyorum bir günde evlerine 15 ekmek giren evler var. Sadece onunla doyuyorlar. Ben bunu Türkiye’nin en büyük gazetesinin manşetinde görmedim. Tamam patron istemiyor ama gazeteci niye haber yapmıyor? Çünkü öyle steril binalarda steril insanlarla çalışıyorsunuz ki!.. Dışarıda çok bambaşka bir yaşam var; içerisi uzay merkezi gibi. Sokağa çıkacaksın, insanlara dokunacaksın, değeceksin, konuşacaksın, anlatabiliyor muyum! Yani meseleyi onun üzerinden kavrayabilirsin. Başka türlü çok zor (10 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Gazetecilerin ve gazeteciliğin dönüşümüne etki eden bir diğer unsur olarak yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin çalışma yaşamına girmesi, üretim sürecindeki birçok işi standartlaştırıp, önemsiz hale getirmektedir. Braverman’ın “vasıfsızlaşma” olarak adlandırdığı bu süreç, dört önemli unsurdan kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, mülkiyet yapısının da etkisiyle kontrolün el değiştirmesidir. Kontrolün neredeyse tamamının kendilerinde olduğu zanaatkarlar ile günümüz çalışanları karşılaştırıldığında zanaatkarların daha vasıflı oldukları

26 Deuze (2008) s.15.

görülmektedir. Bunun en temel nedeni de çalışanların üretim sürecinde belli ve sınırlı bir role sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.²⁷ Burawoy'un "hegemonik fabrika rejimi"²⁸ kavramına tekrar başvurmak gerekirse, teknolojik gelişmelerin yanı sıra sermayenin elinde bulundurduğu "ideolojik denetim araçları" aracılığıyla çalışanlar üzerinde inşa edilen rıza da çalışanların vasıfsızlaşmasına neden olmaktadır.

Vasıfsızlaşmaya neden olan ikinci etken, Braverman'a göre, üretimde tasarlama ve uygulama süreçlerinin birbirlerinden ayrılmasıdır. Daha önceleri el ve akıl becerileri birlikte işlerken şimdi bu süreç parçalanmıştır. Zanaate dayalı üretimde işçinin beceri ve vasıfları, tasarlama ve uygulama süreçlerinin birlikteliğine dayanmaktaydı. Kapitalist üretim tarzında ise işçinin becerileri akıldan uzak, fiziksel aktivitelere dayanmaktadır. Dolayısıyla Braverman, zanaatkârın temel bilgi ve becerisi olarak adlandırdığı "tasarlama ustalığı" (*mastery of conceptual*)'nin kaybolduğunu söylemektedir.²⁹ Bu durum, medya sektöründe de kendini göstermektedir. Haber üretim sürecinin tasarlanması üst düzey gazeteciler tarafından gerçekleştirilirken, uygulanması süreci muhabir, foto muhabiri, kameraman ve kurgucular tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Liu'nun da belirttiği gibi gazeteciler, muhabirlik (*news writer*) yerine muhbirlik (*news gathers*) yapmaktadırlar.³⁰ Bunun içindir ki, üretim nesnelere yabancılaşma süreci vasıfsızlaşma ile birlikte daha da artmaktadır.

Braverman'a göre vasıfsızlaşmaya neden olan üçüncü etken ise, yeni iletişim teknolojilerinin çalışanlar üzerinde oluşturduğu baskıdır. Muhabir, kameraman ve foto muhabiri gibi gazetecilere daha çok iş yüklenerek, bu işleri kısa zamanda bitirmeleri istenmektedir. Dolayısıyla çalışma saatlerinin esnekleşmesiyle birlikte, daha hızlı ve üretken olma gerekliliği gibi unsurların ön plana çıkması gazeteciler üzerinde yoğun baskı oluşturmaktadır.³¹

Son olarak, yeni iletişim ve bilgi teknolojileri, beraberinde yeni becerileri gerektirmektedir. Braverman'ın "vasıfsızlaşma" olarak adlandırdığı bu süreçte sermayedarlar birden fazla makineyi kontrol edebilecek çalışanlar aramaktadırlar. Düşük vasıf, az fiziksel güç gerektiren işler için düşük maaşla çalıştırılabilecek çalışanlar tercih edilmektedir.³² Sennett'in de vurguladığı gibi "pek çok firma,

27 Chang-de Liu (2006). "De-skilling Effects on Journalists: ICTs and the Labour Process of Taiwanese Newspaper Reporters", *Canadian Journal of Communication*, C. 31, s.702 – 703.

28 Burawoy (1985) s.126.

29 Liu (2006) s.69.

30 Liu (2006) s.699.

31 Liu (2006) s.703 – 704.

32 Liu (2006) s.697.

çalışanların becerilerini dikkate alan uzun dönemli yatırımlar yapma eğiliminde değildir. Firmalar, daha masraflı olan eğitim süreçleriyle uğraşmak yerine halihazırda ihtiyaç duyulan yeni becerilere sahip insanları işe almayı tercih etmektedirler³³. Dolayısıyla medya kuruluşlarının prestijini ve kalitesini arttıracak yönetici kadro ve belli sayıdaki gazetecinin dışındaki kadro, meslekte deneyimli ve donanımlı olan gazeteciler yerine üretim sürecini kolaylaştıran, hızlandıran ve ucuz emek gücüyle çalışmaya razı olan emekçilerden oluşmaktadır. Kuşkusuz bu durum, mesleğin icra edilmiş sürecine doğrudan etki etmektedir.

1980’li yıllarla birlikte muhabir, foto muhabiri ve kameraman gibi üretim sürecinde çok fazla söz sahibi olmayan gazeteciler değer kaybederken, yönetici kadro ile oldukça sıkı ilişkiler içinde olan köşe yazarları önem kazanmaya başlamıştır. Daha doğru bir deyişle, medyanın taşındığı “yeni mimaride”³⁴ haber geri plana itilirken, köşe yazıları ön plana çıkmıştır. Bunun en temel nedeni de, grup çıkarlarının önemli olduğu yeni yapının gereksindiği ideolojik harcın çoğunlukla köşe yazarları tarafından oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Rıfat Bali, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*Teknolojik yenilenmenin büyük sermaye gerektirmesi nedeniyle geleneksel gazeteci-patron karışımı melez figür, yerini gazeteciliğe bir “business” olarak bakan sınıai ve ticaret yatırımlarının yanı sıra gazete sahibi de olan iş adamlarına bıraktı. Bu yeni dönemde yayın yönetmenlerinin, sayfaları artan gazete sütunlarını doldurma ve her kesimden okura hitap etme kaygılarından ötürü köşe yazarlarının da sayısı arttı.*³⁵

Dolayısıyla toplumdaki egemen sınıfın düşüncelerinin yeniden üretimini sağlayan haberlerin yanı sıra bugün artık köşe yazıları da böyle bir misyonu yerine getirmektedir. Hatta köşe yazılarının gücünün haberlere oranla daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bunun içindir ki, köşe yazarlarını, “1980 sonrasında gelişen serbest pazar ideolojisinin bir anlamda taşıyıcıları ya da yeniden üreticileri”³⁶ olarak nitelendirmek mümkündür. Edward Said’e göre bu değişimin ardında ise “profesyonelleşme” olgusu yatmaktadır:

33 Sennett (1998) s.52.

34 Adaklı, *Türkiye’de Medya Endüstrisi, Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri* kitabında 1980’li yıllarla birlikte medya endüstrisinin geçirdiği dönüşüm sonucu yerleştiği yapıyı “yeni medya mimarisi” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bkz. Adaklı (2006).

35 Rıfat Bali (2004). *Tarz-ı Hayattan Life Style’a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.20.

36 Adaklı (2006) s. 308.

İster Batı'da olsun ister Batı dışında, entelektüele yönelik asıl tehdit ne akademiden ne varoşlardan ne de basın ve yayınevlerinin insanın kanını donduracak ölçüde ticarileşmiş olmasından gelir; ben asıl tehdidi profesyonizm dediğim bir tutumda görüyorum. Profesyonizmle kastettiğim şey, bir entelektüel olarak yaptığınız işi geçim kaygısıyla, sabah saat dokuz ila akşam saat beş arasında (bir gözünüzü saatten ayırmadan, öbür gözünüz devamlı profesyonel davranış standartlarına uygun davranıp davranmadığınız üzerinde) yaptığınız bir şey diye düşünmenizdir -denizi bulandırmamanız, kabul edilmiş paradigmalara ya da sınırların dışına çıkmanız, pazarlanabilir ve öncelikle de “prezentabl” olmak uğruna kendinizi “aman bir tatsızlık çıkmasın da” diye düşünen, apolitik ve “nesnel” biri haline getirmenizdir³⁷.

Said'in bu vurgusu günümüz gazetecilik anlayışına işaret etmektedir. Bağlı olduğu kurumun çıkarlarını gözetken bir gazetecilik anlayışını benimseyen gazetecilerin, günümüzde “medya profesyonelleri” olarak adlandırılmaktadır.

Geleneksel işletmeler olan gazetelerin ve daha sonra televizyonların hızla büyük sermayenin eline geçerek, kâr amacıyla çalışan işletmeler haline dönüştüğü medya sektöründe gazetecilerin sadece haber üretim süreçlerindeki rolleri değil, bu değişimle birlikte sosyo-ekonomik statülerinde de nasıl bir değişim yaşandığı bu çalışmanın temel problemiği açısından önem taşımaktadır.

Gazetecilerin Sosyo-Ekonomik Statüsü

Medya sektörünün, ticarileşmenin ve dolayısıyla profesyonelleşmenin çok hızla yaşandığı bir alan haline gelmesi sonucu, özellikle yönetici statüsünde bulunan medya çalışanlarına ve üst düzey gazetecilere yüksek ücret ve yaşam standartları sağlanarak, bu gruplar, elit bir sosyal grup içerisine yerleştirilmiştir.³⁸ Yönetimin üst kademelerinde yer alıp bin dolarlar üzerinden maaş alan kişiler de, ayda 600-700 lira maaş alanlar da gazeteci olarak yeni yapıda yerini almıştır. Dolayısıyla Doğan Tılıç'ın da işaret ettiği üzere, Türkiye'de birçok sektörde olduğu gibi gazetecilik mesleğinde de gelir açısından bir homojenlik olmadığını ve çalışanların gelirleri arasında büyük bir uçurum olduğunu söylemek mümkündür.³⁹

37 Edward Said (2004). *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı, s. 81.

38 Gülcan Seçkin (2004). Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 171.

39 Tılıç (1998) s. 128.

Bu durum göz önünde bulundurulduğunda aylık gelirlerinin birbirinden çok farklı ve aynı mesleki kategoriye dahil olduğu günümüz medya emekçileri aynı sınıfsal konuma sahip olduklarını söylemek yanlış olacaktır. Dolayısıyla gazetecilerin aynı beklentiler içerisinde olmaları ve gazetecilik mesleğini aynı şekilde algılamaları söz konusu değildir. Bunun yanı sıra ücretsiz ve kadrosuz olarak çalıştırılan çok sayıda gazeteci bulunmaktadır. Öyle ki, bu mesleğe yeni başlayanlar ilk birkaç yıl ücretsiz çalışmayı bu mesleğin koşulu ve doğası olarak görmektedirler.

Gazetecilerin gelir, statü ve sosyal olanaklarını ortaya koyan istihdam piramidinin en üstünde genel yayın yönetmenleri, temsilciler, temsilci yardımcıları, haber müdürleri gibi yönetimin üst kademesinde bulunan gazeteciler yer almaktadır. Piramidin orta katmanında telifli çalışan köşe yazarları, programcılar vs. yer alırken en altta ise muhabirler, kameramanlar, foto muhabirleri ve montajcılar yer almaktadır. Kaya, piramidin en üst kademesinde bulunanları “vedet” olarak nitelendirmektedir:

Gazetecilerin konumları itibariyle ikiye bölünmüş olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir yanda reyting yaptığı ya da tiraj getirdiği varsayılan astronomik ücretli ancak çoğu kez basın ile ilgili yasaya göre sözleşmeli olmayan köşe yazarları ya da yönetici görevdeki “vedet”ler bulunmaktadır. ... Büyük çoğunluk olan diğer kategoride ise bırakınız “vedetlerle” karşılaştırılmayı, olağan iş piyasasından bile daha düşük ücretlerle çalışan ve hiçbir ciddi iş güvencesi , çoğu kez 212 sayılı yasaya göre iş akdi olmayan haber yapımcıları, mesleğin amatörleri bulunmaktadır. Birinci kategorideki gazetecilerin gazetecilik mesleğinin değerlerine, ikinci kategorideki çoğunluğun ise mesleğin pratiklerine yabancılaştıklarını söylemek gerekiyor⁴⁰.

Kaya'nın altını çizdiği bu durum, gazetecilerin mesleklerini icra ederken ürettikleri metinden koparak, edindikleri prestij ve saygınlık sonucunda sosyal statünün büyümesine kapıldıklarını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, mesleğin sağladığı sosyal tatminin yaptıkları işin önüne geçtiği görülmektedir. Gazeteciler için statünün en az ücretleri kadar önemli hale geldiğine ve gazetecilerin medyanın onlara sağladığı bu güç ve olanakları kaybetmek istemediğine işaret eden Gülcan Seçkin, “bağımlı ücretli çalışan” olarak gazetecilerin ortak bir paydada buluşsalar da, farklı ücret almalarının ardındaki nedeni şöyle açıklamaktadır:

Haber işindeki profesyonel yöneticilerin medya grubunun ticari yatırımlarıyla ilgili bürokratik, siyasi ilişkileri kurmak, yürütmek,

40 Kaya (1999) s. 651.

gerektiğinde rakip gruplarla anlaşmazlıklarda grup sözcülüğünü yapmak gibi çeşitli yükümlükleri vardır. İcra kurulundakiler, genel yayın yönetmeni, ve diğer profesyonel yöneticiler kurumu kârlı çıkarmak zorundadır ve haber işinde çalışanlara daha az ödeme yapılmaya çalışılması da bunun bir parçasıdır. Temsili bir rakam olarak söylemek gerekirse 30 bin dolar maaş geliri olan gazeteciler ve asıl büyük gazeteci topluluğu olan düşük ücret gelir grubunda bulunan muhabirler aynı bağımlılıklar içinde farklı sınıfsal konumlardadırlar.⁴¹

Yönetim kademesinde bulunan gazetecilerin yanı sıra köşe yazarları da, Bourdieu'nun deyiimiyle birer “sembolik seçkin”⁴² olarak yeni yapıda yönetici seçkinlerin yanında yer almaktadır. Tek bir yazar bir bürodaki haber kadrosunun aylık maaş toplamından daha fazla ücret alabilmektedir. Köşe yazarları ve üst düzey gazetecilere bakıldığında bu grubun sınıfsal tabakalaşma içerisinde sermaye ile emek arasında bir yerde durdukları görülmektedir. Bir anlamda ne yönetilen ne de yöneten konumundadırlar. Yönetilen olsalar da zamanla egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ederek yönetici konumuna geçmişlerdir. Ertuğrul Özkök gibi üst düzey birçok gazetecinin artık Gazeteciler Cemiyeti'ne üye olmaktansa TÜSİAD'a üye olmayı tercih ettiğini söyleyen bir gazeteci, gazetecilerin sınıfsal konumuna ilişkin geleneksel yapı ile günümüzdeki durum arasındaki bu farkı şöyle anlatıyor:

1980 öncesinde Abdi İpekçi bir gazetenin genel yayın yönetmeni olarak hayatını idame ettirebilmesi için arabasını satması gerekiyordu. Bugünün genel yayın yönetmenleriyle kıyaslarsak hiç düşünülecek bir şey değil. Gazete üst yönetimleri maaş almıyorlar, servet alıyorlar, her ay. Aldıkları için ücret iş gücünün karşılığıdır değil mi, yani yaptığın işin karşılığıdır, emek karşılığı değildir. Halbuki onların aldığı para için iş gücü artı emek yetmiyor, ruh gerekiyor, ruhunu da satıyorlar. Aydın Doğan gibi düşünüyorlar. Hatta Aydın Doğan'ın düşünemediği kadar Aydın Doğan gibi düşünüyorlar. Çünkü onu içselleştirebilmeleri için bunu yapmaları gerekiyor. Kendilerini hiç olmazsa bir yere karşı iyi hissediyorlar,

41 Seçkin (2004) s. 172.

42 Pierre Bourdieu, medyadaki “sembolik seçkinleri”, “fast thinker” olarak tanımlamaktadır. “Fast thinker” olarak adlandırdığı kişilerin ürettikleri ürünleri ise “kültürel fast food” olarak tanımlamaktadır. Bourdieu, bu kişileri sadece gazeteci ya da köşe yazarları ile sınırlamamaktadır. Akademisyen, sanatçı, yazar vs. gibi “uzman” olarak televizyon ekranlarına konuk olarak çağırılan birçok kişiyi de aynı ağ içerisine yerleştirmektedir. Bkz. Pierre Bourdieu (1998). *On Television*, New York: The New Press, s. 29 – 35.

patrona karşı. “Ben” diyor “patron için bunu yapıyorum” diyor (10 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Bütün bu anlatılanlar, mesleğin aslında sadece yönetici kademesinde bulunanlar arasında değil, bütün gazeteciler arasında çok imtiyazlı bir iş olarak algılandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu veriler, Hardt’ın gazetecilerin değişen statüsü ile birlikte ideolojik ve sınıfsal algılarında da değişiklik olduğuna ilişkin yaptığı vurgu ile örtüşmektedir.⁴³ Yapılan görüşmelerde gazetecilerin önemli bir kısmının kendilerini fikir işçileri olarak işçi sınıfının içerisinde görmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu da gazeteciliğin bir statü mesleği olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan ve anket uygulanan gazetecilerde, kurdukları ilişkilerin, yaptıkları yayının ve yazdıkları haberin onlara sağladığı ünün birincil olduğuna ilişkin bir düşünce hakim olmaktadır. Bir gazetenin haber koordinatörü gazetecilerin kendilerini üst sınıfa ait hissetmelerinin ardında yatan nedenin, kaynakları ile kurdukları ilişki olduğunu söylemektedir:

Akşam yemekleri, açılmış pahalı şaraplar, asla bir muhabirin maaşıyla satın alamayacağı yemekler, gidilen lokantalar ve bu baş döndürücü hava bir süre sonra ekonomi muhabirini kendisini iş adamı gibi hissettirmeye başlar. Telefonu açtığında karşısında Rahmi Koç, ya ben neyim böyle demeye başlıyor adam. Yani Rahmi Koç’a ulaşmak için herhangi bir kol çalışanı elli tane kapı geçmesi gerekirken siz telefonu çevirdiğinizde karşınıza çıkıyor (11 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Üst düzey görevlerdeki gazetecilerin, köşe yazarlarının ve kilit muhabirlerin iyi ücretlerle beraber geniş olanak, güç ve yetki de elde ettiklerini bir köşe yazarı şöyle anlatmaktadır:

Öğrenciyken müzisyen olarak bir gecede kazandığım parayı gazeteciyken bir ayda kazanamıyordum. Buna rağmen gazeteci oldum. Gazete binalarının önünde iki araba olurdu: Bunlardan biri patronun arabası diğeri de gazetenin en ünlü yazarınındı. Evi olan ya da evi olup da cebindeki parayla rahatlıkla geçinebilen yazar da yoktu ama 1980’lerden sonra durum birden bire değişti. Meselâ ben, büyük paralar almaya başladım. Bugün, istediğim arabayı, istediğim evi alabilirim, istediğim yere seyahat edebilirim. Bu durum bizler için tam anlamıyla sınıf atlamaktı. Ben, bir muhabirin iki üç katı kadar ücret alabilmeliyim ama 10 katı kadar ücret almamalıyım,

43 Hanno Hardt (1990). “Newsworkers, Technology, and Journalism History”, *Critical Studies in Mass Communication* C.7, S.4, s. 360.

bu yanlış. Hele bir de patronların tetikçiliğini iyi yapıyorsanız iyi para veriyorlar. Bu çok üzücü bir durum. Aslına bakılırsa bütün bu paraları kendileri için veriyorlar. Üst düzey insanlarla rahatlıkla bir araya gelelim, ihalelere, banka işlerine yakın olalım diye. Yaşam standartlarımız o kadar yükseldi ki, ayaklarımız yerden kesildi. Yarının ne olacağını ise kimse bilmiyor. İyi ücret alan yazarlardan biriyim ama bir gün emekli maaşına mahkum olacağımı biliyorum. Edindiğim bu çevre ile aynı standartları yarın sürdürmeyeceğim. Hep diyorum, bizler medya kurbanlarıyız. İşte bu yüzden de acınak durumdayız aslında (15 Mayıs 2005 tarihli görüşme).

Gazetecilerin sınıf bilinci, belli bir sınıf kimliğinden ziyade mesleki bir avantaj olarak var olmaktadır. Gazetecilik bir statü mesleği olmuş ve dolayısıyla gazeteciler birtakım bireysel olanaklar çerçevesinde sınıf kimliğiyle pek fazla hareket etmeyen bir kesim haline gelmiştir. Bu durumu Marx'ın “kendinde sınıf” ve “kendi için sınıf”⁴⁴ kavramlarına atıf yaparak açıklamak mümkündür. Gazeteciler, “kendinde sınıf” konumundan “kendisi için sınıf” konumuna henüz geçememişlerdir. Yani toplumsal sistemin bütününe gören bir sınıfsal bilinçlenme henüz söz konusu değildir. Dolayısıyla kolektif bir anlayışa sahip olamadıkları için sendika, dernek gibi kolektif anlayışa dayanan örgütlenmeler etrafında gazetecilerin bir araya gelmesi de gittikçe güçleşmektedir. Sadece çalışma yaşamındaki haklarını elde etmek için değil, üretim sürecine dair yaşanan sorunlara çözüm üretmek için de farkındalıklarının olmadığı, alan araştırması sonucunda ortaya çıkmıştır. Mesleğin onlara kazandırdığı statünün büyümesine kapılarak, yöneticilerin empoze ettiği amaçlar doğrultusunda ürünlerine yabancılaşmakta ve egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ederek üretim sürecine dahil olmaktadır. Bu durumun ardında yatan bir diğer neden de güvencesiz çalışma koşullarıdır.

Güvencesiz Çalışma Koşullarının Haber Üretim Sürecine Etkisi

Günümüzün endüstri ortamında becerilerin değiştirilmeden çalışma yaşamının sürmesi neredeyse imkansız hale gelmiştir. Çabuk gelir getirme arzusu, yani “sermayenin sabırsızlığı”⁴⁵ dolayısıyla kurumlar sürekli bir değişim içerisine girmektedirler. Bu birçok meslekte olduğu gibi gazetecilikte de geçerlidir. Dolayısıyla bu durum istihdamda da sürekli bir hareket olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Güvencesiz koşullar, maaşların elden dağıtılması, bordroların

44 Marx'ın “kendinde sınıf” ve “kendi için sınıf” tartışması için bkz. Karl Marx (1995). *The Poverty of Philosophy*, New York: Prometheus Books.

45 Richard Sennett (1998). *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work*, New York: Norton. Bu kitabın Türkçesi için bkz. Richard Sennett (2005). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı.

asgari ücret üzerinden gösterilmesi ve dolayısıyla sigorta primlerinin de bu bordrolara göre yatırılması gibi çalışan aleyhine birçok durumun söz konusu olduğu medya ortamında, örgütlü gazetecilerin çoğunlukta olması beklenirken, görüşmelerin ve anket sonuçlarının da gösterdiği gibi, mevcut tablo bu durumun aksini işaret etmektedir.

Gazeteciler, bir yandan medya sahibi ve çalıştığı medya kuruluşunun dayatmalarına uygun haber üretmekle karşı karşıya kalırken, diğer yandan devletin, siyasal iktidarın, yasaların hatta saldırıların da baskılarına maruz kalmaktadırlar. Bu durum “gazetecilerin neyi nasıl yazacağını ve neyi yazmayacağını öğrenmelerine neden olmakta ve öğrenemeyenler sistemin dışına atılmaktadırlar”⁴⁶. Dolayısıyla kendilerine güveniyor olmalarına ve mesleklerine olan bağlılıklarına rağmen, gazeteciler, işgüvencesinden yoksunluğun haber üretim süreçlerindeki rollerini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler. Ankete katılan gazetecilerin yüzde 68.5’i güvencesiz çalışma koşullarının gazetecinin boğun eymesini kolaylaştırdığını ve onları tetikçiye dönüştürdüğünü düşünmektedir. Bunun yanı sıra motivasyon düşüklüğünün, gazeteciliğin kötü icra edilmesine yol açtığını düşünenler de bulunmaktadır.

Sonuçlar da gösteriyor ki, sürekli olarak riske maruz kalmak Sennett’in deyimiyile “karakter aşınmasına”⁴⁷ yol açmaktadır. Medya çalışanları bir süre sonra ideallerine yabancılaşarak, sistem içerisinde genel akışa ayak uydurmak durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla bir süre sonra bu durum “normal” hale gelerek otokontrol mekanizması devreye girmektedir. Gazeteciler, bu durumun ardında gruplar arasında yapılan anlaşmaların yattığını söylemektedirler. 1990’lı yılların başlarında Sabah ve Doğan grupları arasında imzalanan ve birbirlerinden eleman almamayı içeren “centilmenlik anlaşmaları” aracılığıyla medya çalışanları disipline edilmekte ve işten çıkarılan gazeteciler mağdur olmaktadır.⁴⁸ İşsizlik tehdidini sürekli hisseden habercilerin bir yanda sahipleri rahatsız edecek haber yapmaktan kaçınmaları, diğer yandan yeni medya ortamının bir gereği olarak sansasyonel haber uğruna her türlü etik değerden uzaklaşmaları ve aynı meslek grubundaki insanların birbirlerini rakip olarak görmelerinden kaynaklanan yoğun bir çatışma ortamının ortaya çıkması bu durumun temel sonuçları arasında yer almaktadır.

46 Özsever (2004) s. 147.

47 Sennett, küreselleşme sürecinin insan karakteri üzerindeki etkilerini anlatırken bu sürecin kişinin karakterinde aşınmalara neden olduğunu söylemektedir. Sennett, *Karakter Aşınması* kitabında eski yapıların renk değiştirdiği yeni kapitalizmin, şirketleri piyasadaki hızlı değişime ayak uyduracak biçimde hızla esneklediğini ve çalışanları da aynı hızla rekabete uyumlu hale getirdiğini anlatmaktadır. Bkz. Sennett (1998).

48 Adaklı (2006) s.345.

Daha önceki yıllarda bir gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapmış ve şu anda köşe yazarı olan bir gazeteci düşük ücretler, kadrosuzluk gibi unsurların yanı sıra patronlar için çalışanlarını işten atmanın artık eskisinden daha kolay olmasını sağlayan bir faktörün de medya plazaları olduğunu anlatmaktadır:

Artık vicdan daha farklı. Genel yayın yönetmeni denilen adam gazeteci ile aynı masada otururdu. Yüzüne baktığın adamı kolay atamazdın. Şimdiki yöneticiler muhabirlerin yüzünü bile bilmiyor. Merdivende karşılaştığında tanımıyor bile. Çünkü onun dünyası az sayıda yönetici, az sayıda yazar, patron ve şürekası ile geçiyor. Halbuki bizim kültürümüzde, benim yöneticiliğimde odadan baktığım zaman muhabirle yüzyüze gelirdim. Bir de ben de onlarla aynı işi yapıyordum. Kendim de oradaydım. Resim kesip arşiv yapıyordum. Ne bileyim, her öğlen bir iş adamıyla yemeğe gitmiyordum ya da patronla tavla oynamıyordum saatlerce. Bunlar farklı kültürler. Biz hıyar olduğumuzdan değil, öyle bir gazetecilik kültürünü daha doğru bulduğumdan... (11 Haziran 2008 tarihli görüşme).

Gazeteciler üretim sürecinde bağımlı oldukları etkenin farkındadırlar. Bu durumu, yine kendilerini dahil etmeden, gazetecilerin görevlerini yerine getiremediğini söyleyerek belirtmektedirler. Ankete katılan gazetecilerin yüzde 85'inin böyle düşünüyor olması bu durumu desteklemektedir. Mesleklerine bağlı olmamaları, iktidar baskısı ve donanımsız olmaları gibi birçok nedene bağlasalar da ankete katılanların önemli bir bölümü, (yüzde 47.3) gazetecilerin görevlerini yerine getirememelerinin ardında yatan en önemli nedenin sahiplik yapısı olduğunu söylemektedir.

Sonuç

Çalışmanın bütününde de görüldüğü gibi, 1980 sonrası yaşanan değişimlerden payını alan sektörlerden biri de medyadır. Küçük bir sermaye ile gazete ya da televizyon sahibi olmanın neredeyse imkansız olduğu günümüz medya sektöründe, gazete sahibi olmanın ötesinde bir gazetecinin yönetimde yer alması dahi sınıfsal bir geçişe işaret etmektedir. Artık söz konusu olan yalnızca şirket sahiplerinin editöryal kararlara müdahale etmeleri ya da grubun çıkarları ile ters düşen personeli işten çıkarmaları gibi basit bir durum değildir.⁴⁹ Bu durum, üretim sürecinin bütününe işleyerek gazeteciliğin esas değerlerini aşındırmasıyla sonuçlanmıştır. Meta haline gelen medya metinleri birden fazla içeriğe işaret etse de, esas itibarıyla yayımlandığı mecranın bağlı bulunduğu yayın grubunun çıkarları doğrultusunda tek bir amaca hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu durum, gazetecinin

49 Tılıç (1998) s. 124.

kim olduğuna ilişkin sorgulanmanın bir kere daha yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Küçük ölçekli üretim sürecinden teknoloji merkezli ve uluslararası nitelik kazanan, örgütsüzlüğün hakim olduğu ve gazeteciliğin anlam değiştirdiği büyük ölçekli üretim sürecine geçilmesiyle birlikte “usta-çırak” ilişkisine dayanan gazetecilik mesleği, “profesyonelleşerek” toplumsal sorumluluktan yoksun, uzmanlaşmış, ürününe yabancılaşmış ve gerek kurumsal gerekse kişisel çıkar odaklı bir gazetecilik anlayışına dönüşmüştür.⁵⁰

Alan araştırmasında “Gazeteci kimdir?” sorusuna verilen yanıtlar arasında daha çok ideal olana yönelik bir vurgu yapılması, olması gereken ve mevcut durum arasındaki farkın ne kadar derin olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğu gazeteci bunun farkında olsa da, bu durumu anlatırken kendisini dışarıda tutmaya çalışmaktadır. Gazetecilik mesleğinde yaşanan dönüşüm, mesleğe yeni başlayanların zihinlerinde ise olumsuz bir yer işgal etmiyor. Öyle ki, bu dönüşümün gerekli olduğu kadar mesleğin ve çalışma yaşamının doğası olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla mesleğin kazandığı yeni çehre daha çok sorgulayan ve uzun yıllar gazeteciliği icra edenler için rahatsız edici bir niteliğe sahiptir.

Güvencesiz çalışma koşulları ile tıpkı bir çarkın dişlisinin makinenin hızına göre hareket ettiği gibi gazeteciler de bağlı buldukları sermaye grubunun çıkarlarına göre hareket etmektedir. Patrona boyun eymeyi kolaylaştıran bu süreç yığın üretimine yol açarak gazetecilerin vasıfsızlaşmasına ve proleterleşmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra örgütsüz, güvencesiz ve yabancılaşmanın her geçen gün derinleştiği medya sektöründe gazetecilerin görevlerini yerine getir(e)memelerinin temel nedeni olarak sahiplik sistemi görülse de, patronlar bu çözülmenin tek nedeni değildir. Gazetecilik mesleğinin yaşadığı dönüşümün mesleği olumsuz etkilediğini düşünen gazetecilere göre bu durumdan yasalar ve sahiplik sistemi kadar bizzat gazetecilerin kendilerinin de sorumlu olması çalışmanın temel sonuçları arasında yer almaktadır.

50 Adaklı (2006) s. 303.

Kaynakça

- Adaklı, Gülseren (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi. Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya.
- Bagdikian, Ben (2004). *The New Media Monopoly*, Boston: Beacon Press.
- Bali, Rıfat N. (2004). *Tarz-ı Hayattan Life Style’a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, Korkut (2004). *Yeni Dünya Düzeni Nereye?*, Ankara: İmge.
- Bottomore, Tom B. (1964). *Elites and Society*, England: Pelican Books.
- Bourdieu, Pierre (1998). *On Television*, New York: The New Press.
- Braverman, Harry (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*, New York: Monthly Review Press.
- Burawoy Michael (1985). *The Politics of Production: Factory Regimes Under Capitalism and Socialism*, New York: Verso.
- Çavdar, Tefvik (1999). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge.
- Çavdar, Tefvik (1999). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*, Ankara: İmge.
- Deuze, Mark (2005), “What is Journalism?: Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered”, *Journalism*, C.6, S.,4, s. 444-447, <http://jou.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/4/442>, (Erişim tarihi: 04.03.2008).
- Deuze, Mark (2008). “Understanding Journalism as Newswork: How It Changes, and How It Remains the Same”, *Communication and Culture*, C.5, S.2, s. 4-23, http://www.westminster.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0006/20022/WPCC-Vol5- No2-Mark_Deuze.pdf , (Erişim tarihi: 13.08.2008).
- Dicken, Peter (2006). *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*, Londra: Sage.
- Edwards, Paul ve Elger, Tony (1999). “National States and the Regulation of Labour in the Global Economy: An Introduction”, (der.) Edwards Paul and Elger Tony, *The Global Economy National States, The Regulation of Labour*, Londra: Mansell, içinde s.1-42.
- Erdoğan, Seyhan (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık*, Ankara: İmge.
- Gereffi, Gary (1994). “The International Economy and Economic Development”, Smelser Neil J. and Swedberg Richard (der.) *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton, NJ: Princeton University Press içinde, s. 206-233.
- Harcup, Tony (2002). “Journalists and Ethics: the Quest for a Collective Voice”, *Journalism Studies*, C.3, S.1, s.101-114, <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t71339393>, (Erişim tarihi: 04.03.2008).
- Hardt, Hanno (1990). “Newsworkers, Technology, and Journalism History”, *Critical Studies in Mass Communication* C.7, S.4, s. 346-65.
- Hardt, Hanno (1998). *Interactions: Critical Studies in Communication, Media, and Journalism*, USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Kaya, Raşit A. (1999). “Türkiye’de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi ve İdeoloji Gereksinimi”, *Türk-İş Yılığ* 99, s. 633-660.

- Kaya, Raşit A. (2009). *İktidar Yumağı: Medya – Sermaye – Devlet*, Ankara: İmge.
- Liu, Chang-de (2006). “De-skilling Effects on Journalists: ICTs and the Labour Process of Taiwanese Newspaper Reporters”, *Canadian Journal of Communication*, C.31, s. 695 - 714.
- Marx, Karl (1995). *The Poverty of Philosophy*, New York: Prometheus Books.
- Murdock, Graham (1980). “Class, Power, and the Press: Problems of Conceptualisation and Evidence” Christian Harry (der.) *The Sociology of Journalism and the Press* (Sociologg Review #29), UK, Keele: University of Keele Press, içinde, s. 37-70.
- Özsever, Atilla (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge.
- Said, Edward (2004). *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı.
- Schick, Irvin Cemil ve Tonak, Ertuğrul Ahmet (1990). *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul.
- Seçkin, Gülcan (2004). “Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sennett, Richard (1998). *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work*, New York: Norton.
- Sennett, R. (2005) *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri* çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı.
- Sennett, Richard (2009). *Zanaatkâr*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tılıç, Doğan (1998). *Utanyorum Ama Gazeteciyim*, İstanbul: İletişim.
- Tuncel, Hakan (1994). “Bab-ı Alî’den İkitelli’ye” *Birikim*, C. 64, s. 33-38.
- Ward, Kevin, Castree, Noel ve Coe, Neil, vd. (2003). *Spaces of Work: Global Capitalism and the Geographies of Labour*, Londra: Sage.
- Waddington, Jeremy (1999). “Situating Labour Within The Globalization Debate”, Jeremy Waddington (der.). *Gloablization and Patterns of Labour Resistance*, Londra: Mansell içinde, s. 1-29.
- Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. 1 Ocak – 30 Haziran 2010 Dönemi Faaliyet Raporu, http://www.doganholding.com.tr/yatirimci-iliskileri/_pdf/faaliyet_raporlari/faaliyet_2010_2.pdf (Erişim tarihi: 15.10.2010).